

درس سوم

- دلایل دسیسه‌گری مخالفان و بدبینی شاه به قائم‌مقام فراهانی:
 - ۱- ایستادگی او در مقابل زیاده‌خواهی‌های انگلیسی‌ها
 - ۲- تلاش برای کاستن از دخالت ناروای محمدشاه و درباریان در امور کشور
- اختیارات اساسی شاه در حکومت قاجار:
 - ۱- عزل و نصب مقام‌های حکومتی
 - ۲- اعلام جنگ و صلح
- شاهان قاجار در عمل نمی‌توانستند به طور کامل و همیشه قدرت استبدادی و اختیارات نامحدود خود را به کار بندند. زیرا:
 - ۱- نداشتن ابزارهای لازم، مانند نظام اداری کارآمد و ارتش ثابت و حرفه‌ای، برای اعمال قدرت مطلقه
 - ۲- نفوذ اجتماعی و دینی روحانیت و مراجع شیعه
 - ۳- قدرت سیاسی و نظامی ایلات
 - ۴- نفوذ و دخالت قدرت‌های استعمارگر
- سازمان قضایی عصر قاجار از دو گونه محاکم تشکیل شده بود:
 - ۱- محاکم عُرف
 - ۲- محاکم شرع
- **محاکم عُرف** به تخلفات و جرایم سیاسی و امنیتی مانند شورش، سرقت، نزاع و عدم پرداخت مالیات رسیدگی می‌کردند. این محاکم را قضات و مأمورانی اداره می‌کردند که از مقام‌های حکومتی فرمان می‌بردند و حقوق می‌گرفتند.
- **محاکم شرع**، دعاوی مدنی مانند دعوای خانوادگی، ملکی و ارث را حل و فصل می‌کردند. در این محاکم، روحانیان قضاوت می‌کردند و هزینه‌های رسیدگی برعهده طرفین دعوا بود.
- نیروی قزاق تشکیلات نظامی منسجم و منظمی بود که تا اواخر حکومت قاجار تحت فرماندهی افسران روسی فعالیت می‌کرد.
- وظایف نیروی قزاق:
 - ۱- نیروی نگهبان شخص شاه و خاندان سلطنت
 - ۲- دفع‌کننده شورش‌ها و اعتراض‌های داخلی

- دور اول جنگ‌های ایران و روسیه که با هجوم نظامیان روسی آغاز شد، در نهایت به دلیل ضعف سیاسی و نظامی ایران و پیمان‌شکنی دولت‌های فرانسه و انگلستان، به پیروزی روسیه و انعقاد معاهده گلستان انجامید.

- دلایل شروع دور دوم جنگ‌های ایران و روسیه:

- ۱- مشخص نبودن خطوط مرزی در عهدنامه گلستان و ادعاهای ارضی جدید روس‌ها
- ۲- فریاد کمک‌خواهی مردم مسلمان شهرها و روستاهایی که به واسطه معاهده گلستان تحت سلطه و ستم روس‌ها قرار گرفته بودند

- ایران در عهدنامه گلستان از داشتن کشتی جنگی در دریای مازندران محروم شد.

- ایران در معاهده ترکمانچای متعهد گردید که مبلغ ۵ میلیون تومان غرامت به دولت روسیه بپردازد و به اتباع آن کشور نیز حق مصونیت قضایی (کاپیتولاسیون) بدهد.

- روس‌ها با تصرف مناطق وسیعی از سرزمین‌های ایران در شرق دریای مازندران (خوارزم و ماوراءالنهر) باعث امضای عهدنامه آخال با ایران شدند.

- روسیه در رقابت با انگلستان امتیازات اقتصادی و سیاسی متعددی مانند }
تأسیس بانک استقراضی }
شیلات شمال }
تأسیس نیروی قزاق }
را گرفت.

- هدف دولت انگلیس از اعزام سفیران کارگشته به ایران و امضای معاهدات مُجمل و مُفصل:

- ۱- نفوذ سیاسی و اقتصادی خود را در ایران گسترش دهد

- ۲- مانع آن شود که کشورهای رقیبش از طریق ایران به هندوستان برسند

- انگلستان با تحمیل معاهده پاریس به حکومت قاجار، افغانستان و هرات را از ایران جدا کرد.

- انگلیسی‌ها سپس با تحمیل قرارداد گلداسمیت، مناطقی از سیستان و بلوچستان را نیز از ایران جدا و ضمیمه خاک هندوستان کردند که خود بر آن فرمان می‌راندند.

- مهم‌ترین امتیازاتی که انگلیسی‌ها از ناصرالدین‌شاه گرفتند: }
امتیاز روپتر }
امتیاز تأسیس بانک شاهنشاهی }
امتیاز توتون و تنباکو (رژی و تالبوت) }

- علت اساسی توجه فرانسه به ایران در زمان ناپلئون:

فرانسه قصد حمله به هندوستان که مستعمره انگلستان بود را داشت و ایران مناسب‌ترین راه دستیابی ناپلئون به هند بود.

- در زمان فتحعلی‌شاه، عهدنامه فین‌کنشتاین بین ایران و فرانسه بسته شد. پس از این قرارداد هیئتی نظامی از فرانسه برای تعلیم و تجهیز

سپاه به ایران آمد و در مدت کوتاهی اقدامات مفیدی در این زمینه انجام دادند.

- امتیاز کاوش‌های باستان‌شناختی به فرانسوی‌ها واگذار شد.

- روابط ایران و فرانسه در زمان فتحعلی‌شاه به شکست انجامید؛ چون ناپلئون اندکی بعد تمام تعهدات خود در برابر ایران را زیر پا گذاشت و با روسیه صلح کرد؛ هیئت نظامی فرانسوی را از ایران فراخواند و حکومت قاجار را در مقابل روس‌ها تنها گذاشت.

- دلایل تنش بین ایران و عثمانی در دوره فتحعلی‌شاه و محمدشاه:

۱- اختلافات مرزی

۲- بدرفتاری عثمانیان با زائران ایرانی عتبات عالیات

۳- مشکلات تجاری

- با میانجی‌گری دولت‌های انگلستان و روسیه مذاکراتی میان ایران و عثمانی صورت گرفت و قراردادهای صلح **ارزنةالروم** اول و دوم میان آنها بسته شد و به کشمکش‌ها پایان داد.

- دلایل عدم ارتباط ایران با کشورهای دیگر مثل آمریکا، اتریش، ایتالیا و بلژیک:

۱- سنگ‌اندازی روس‌ها و انگلیسی‌ها

۲- بی‌رغبتی این کشورها